פרייז 25 גראשען XVI-טער יאָהרגאַנג – Opłata pocztowa – uiszczona ryczałtem. „Radomer-Kielcer Leben" 31 (781) היינט

ראַדאָמער-קעלצער
לעבען

געבויגען אין צער איבער'ן פרישען קבר
פון אונזער אונפערגעסליכען ש ע ף און פ ר ע ז
ישראל יעקב דיאַמענט
דער פרוי, קינדער און דער פאַמיליע
דריקען מיר אויס אונזער טיפסטען מיטגעפיהל
זאָלען זיינע גרויסע לייסטונגען לטובת הכלל זיי אַ טרייסט זיין
פערסאָנאַל פון גמילת-חסד קאַסע
ביי דער יודישער קהלה אין ראַדאָם

אַבטיילונג פאַר קעלץ
פאַר'ן אינהאַלט פון די אַנאָנסען איז די רעדאַקציע נישט פעראַנטוואָרטליך.
Radom, dnia 4 Sierpnia 1939 r.
ראַדאָם, פרייטאָג י"ט אָב תרצ"ט
טעלעפאָן פון רעדאַקציע 18 - 15
אַבטיילונג פאַר אסטראָוויעץ אָפּאַטאָוו, וויערשזבניק
און סביבה

צוליב'ן טויט פון אונזער אונפערגעסליכען פרעזעס, דעם לאַנג-יעהריגען
אונערמידליכען און פעדינסטפולען געזעלשאַפטליכען עסקן
ישראל יעקב
דיאַמענט ז"ל
דריקען מיר אויס דער פרוי, קינדער און פאַמיליע
דעם טיפסטען מיטגעפיהל.
אין זיין איבערגעגעבענער מסירת-נפש'דיגער געזעלשאַפטליכער ארבייט
זאלען זיי א טרייסט געפונען
די פערוואלטונג און קאָמיטעט
פון דער גמילת-חסד-קאַסע
אין ראַדאָם.

Zbolałej i pozostałej w nieutulonym żalu
Rodzinie DIAMENT oraz Rodzinie ROSENBERG
z powodu przedwczesnego zgonu
Ich Męża, Ojca, Brata i Szwagra
B. P.
JAKUBA DIAMENTA
najserdeczniejsze współczucie
wyraża
Aron Frydland z Rodziną

Rodzinie Diament
z powodu zgonu Ojca i Męża Ich
B. P.
Jakuba Diamenta
wyrazy głębokiego współczucia
składa Pinkus Margules

Wyrazy szczerego współczucia
Rodzinie Diament
z powodu zgonu Męża i ojca Ich
B. P.
Jakuba
Diamenta
składają M. Wajsbordowie.

דעם טיפסטען מיטגעפיהל דריק איך אויס
דער חשוב'ער פאַמיליע **דיאַמענט**
צוליב דער גרויסער אבידה וואָס האָט זיי געטראָפען
מיט'ן טויט פון זייער געשעצטען מאַן און פאָטער
ישראל יעקב
דיאמענט ז"ל
אין זיין עהרליכער און איבערגעגעבענער
געזעלשאַפטליכער ארבייט זאָלען זיי א טרייסט געפונען
אַבִיש מרגלית.

דער פאַמיליע **דיאַמענט**
צוליב'ן טויט פון זייער **מאַן** און **פאָטער**
ישראל יעקב נ. ע.
דריקען מיר אויס דעם טיפסטען מיטגעפיהל
אהרן גאָלדבערג און **פאַמיליע.**

ישראל יעקב דיאמענט ז"ל

א שטילער און בעשיידענער עסקן.

ס'איז א בעקאנטע זאך, אז צו זיין אַן־עסקן ביי אידען איז נישט קיין דאנקבארע אויפגאבע. דאס איז נאך ווייניג געזאגט. ס'איז א שווערער נסיון. און כאטש גאנץ אפט זעהען מיר, ווי מענשען שטויסען מיט די עלענבויגענס אום צו מאכען זיך אַן־ארט צום געזעלשאפטליכען רודער, איז עס נאר לשם דעקאראציע. על פי רוב מיינען אט די מענשען אויסצופוצען זיך מיט כיבודים, מיט טיטולען און זיי האבען איבערהויפט נישט אין זין די עסקנות גופא, וועלכע איז פערבונדען מיט שווערע מיהזאמע ארבייט און דערצו פער־אנטווארטליכע ארבייט.

מיר פערמאגען ב"ה א סך עסקנים. אבער ווייניג איז די צאהל פון די, וואס זענען באמת מסוגל צו טוהן פאזיטיווע נוצליכע ארבייט פארן כלל. דער דאזיגער עהרליכער און איבערגעגעבענער טיפ כלל־טוער איז א יחיד במינו. ער צייכענט זיך אויס נישט בלויז מיט זיין אינטענסיוויטעט, מיט ארבייטסזאמקייט, נאר ער איז אויך בעשיידען און טוט זיין ארבייט בשלימות, אהן געליארם און אהן געטומעל. עס לאסטעט אויף איהם א שווערע משא פון שעפערישע און וואגיגע ארבייט, וואס מוז גלייכצייטיג געפיהרט ווערען אין הסכם מיט זיין געוויסען. ער מוז געפונען א מינימום צווישען די צוויי הויפט־פאקטארען, וועלכע בילדען דעם איינענטליכען ציל פון וואהרהאפטיגער כלל־טוערייי. דאס זענען: די ארבייט גופא, און די, פאר וועלכע די ארבייט ווערט געלייסטעט. דערצו מוז מען האבען טאלענט. פון איין זייט ברויך מען אין זין האבען, אז די ארבייט זאל נישט צוטרעטעלט ווערען, נאר האבען א קיום, און פון דער צווייטער זייט מוז מען פיהלען די לאגע פון די, פאר וועלכע מען שפאנט זיך איין אין יאך פון ארבייט. אין ערשטען פאל פאדערט זיך שטרענגקייט, אפשר גאר אכזריות, און אין צווייטען פאל גאר דער היפוך: מילדקייט און רחמנות. מען מוז דעריבער בעזיצען די קונסט פון לאווירען צווישען די צוויי געגענזאצען. אויך דער עהרליכער עסקן קען נכשל ווערען, אבער איז עומד בנסיון.

און אט דאס איז דער סימן מובהק וואס דורך אים קען מען דערקענען דעם אמת'ן עסקן בצרכי־הצבור און אויסטיילען איהם פון יענע עסקנים, וואס שרייען און מאכען קולות און טהון, סוען זיי גארנישט.

און נאך א סימן, נאך א שייד־ליניע איז דא צווישען דעם ריכטיגען עסקן און די פסעדא־עסקנים, א סימן שוין מעהר אַן־אינערליכער, אַן־אינטימערער. א פסיכאלאגישער. דער עסקן־פשכן, וואס איזאלירט זיך אין זיין ווינקעלע און זיצט פערטיפט, פערארבייט איבער זיין געזעלשאפטליכען ווארשטאט, פיהלט נישט, אז ער טהוט עפעס אויסערגעוועהנליכעס, אז ער מאכט עמיצען א טענטליק, אדער אז ער טהוט עפעס א געפעליגקייט, א חסד, א לאסקע דער געזעלשאפט. ער טראכט ווייניג און אפשר גארנישט וועגען דעם. ער פיהלט נישט קיין געברויך פון זעלבסט־רעקלאמע, פון פערזענליכען אפּישירען זיך. ער זעהט אפילו נישט, ווי די פסעדא־עסקנים וואס טאנצען ארום איהם, שיצען זיך אונטער זיינע פליגעל און כאפען מעהר כיבוד־שיריים פון זיין געזעלשאפטליכען טיש... דאס אינטערעסירט איהם נישט. ער לעבט זיך אויס אין ארבייט. דאס איז זיין גרעסטע סאטיספאקציע. דאס איז אַן־ארגאנישער טייל פון זיין „איך".

יא, ער וויל בעלוינונג — אז די ארבייט זיינע זאל ברענגען פירות, גוטע רעזולטאטען, כדי ער זאל האבען נאך מעהר צו ארבייטען.

אזא טיפ עסקן איז געווען ישראל יעקב דיאמענט ז"ל.

36 יאהר געארבייט אין דער גמילת־חסד־קאסע. געווען איהר שעפער, איהר גרינדער און געווידמעט איהר א גרויסען טייל פון זיין לעבען, דורך ארבייט שווערע ארבייט אלע נעכט פון א גאנץ יאהר. די גמילת־חסד־קאסע איז געווען זיין צווייטע היים. אליין א פאבריקאנט וואס פיהרט אייגענע געשעפטען, האט ער געטראגען אויפ'ן קאפ קרוב 2000 לוים, געקענט זייערע נעמען, זייער קרעדיט־פעהיגקייט און זייער מאטעריעלען מצב. און דאס גרעסטע: צו אלע געהאט א פ א ט ע ר ל י כ ע בעציהונג, א געטרייער און א שטרענגער פאטער, וואס האט געפאדערט פינקטליכקייט, עהרליכקייט, כדי די קאסע זאל זיך קענען ענטוויקלען און געבען גרעסערע הלוואות און פאר מעהר מענשען. און כאטש ער איז געווען שטרענג, האבען איהם אלע רעספעקטירט און גרויס דרך־ארץ געהאט פאר איהם, ווייל זיי האבען געוויסט, אז די שטרענגקייט נעמט זיך פון גוטסקייט פאר דער קאסע און פאר די בארגער גופא.

נישט איינער, נישט צעהנדליגער, נאר הונדערטער מענשען האבען ממש בעוואונדערט זיין אידעאלע איבערגעגעבענקייט, זיין וואכזאמקייט און זיין אינערמידליכע ארבייט לטובת דער גמ"ח־קאסע. אלע האבען דאס גוט אבגעשאצט; אפילו אין „דזאינט" אין צעקאבע, האט מען דערפון געוויסט און זיך בעצויגען צו ציהם מיט גרויס אכטונג.

געווען א פערוואלטונג, א קאמיטעט, אבער אלע האבען זיך פערלאזט אויף איהם. געווען פולשטענדיג רוהיג איבער'ן גורל פון דער קאסע. מ'האט געוויסט ישראל יעקב דיאמענט איז דא, און אז ער איז דא, איז אלץ דא: ס'איז דא ארדנונג, געלד. און ווירקליך איז ער געווען זער, וואס האט אוועקגעשטעלט א גוטען אפאראט, וואס האט פינקטליך און פרעציז געארבייט.

אזא טיסטעמאטישקייט, אזא מוסטער־האפטע ארדנונג, אזא נארמאלע פונקציאנירונג ווי עס האט געהערשט אין דער גמילת־חסד־קאסע, אונטער זיין אויפזיכט, אונטער זיין לייטונג, איז ווייט, ווייט נישט צו בעגעגענען וואו אנדערש.

דער טויט פון ישראל יעקב דיאמענט איז א גרויסער פערלוסט אלס אנגעזעהענער מענש אין שטאדט, אבער דאפעלט איז דער פערלוסט פאר דער גמ"ח־קאסע, וואו ער איז געווען דער נערוו, די שפרונג־פעדער, דער יסוד, אויף וואס אלץ האט זיך געהאלטען און אנגעשפארט. און ס'איז נישט קיין ווינדער. ער האט ארייגעלעגט אין זיין ליבלינג־אינסטיטוציע כח און מוח. מיט איין ווארט ער איז געווען מיט אלע זיינע פערזענליכע מעלות און קוואליפיקאציעס געאייגנעט דערצו. אויף איהם קען מען זאגען, אז ער איז געווען דער ריכטיגער מענש אויפ'ן ריכטיגען פלאץ.

מ'האט דאס געפיהלט ביי זיין לעבען, אבער נאך מעהר פיהלט מען עס איצט נאך זיין טויט. דעריבער איז אזוי גרויס דער וועהטאג, די פערוואלטונג און דער קאמיטעט פיהלט א פער־יתומ'טקייט. ס איז אוועקגענומען געווארען דער אויטאריטעט, די נשמה פון דער אינסטיטוציע.

ישראל יעקב דיאמענט האט ביי זיין לעבען זיך אויפגעשטעלט א הערליכען מאנומענט. דאס גרויסע ווערק אין געשטאלט פון דער גמילת־חסד־קאסע איז זיין שענסטע מצבה, וואס וועט אייביג דערמאנען זיינע גרויסע געזעלשאפטליכע לייסטונגען.

כבוד זיין אנדענק! מ.

ווער איז געווען ישראל יעקב דיאמענט

זונטאג אינדערפריה איז בעקאנט געווארען אין שטאדט די טרויעריגע ידיעה, אז דער אייזען־אינדוסטריעלער און בעוויסטער געזעלשאפטליכער טוער ישראל יעקב דיאמענט איז נעשטארבען. די ידיעה פון טויט, פון איינעם פון די אנגעזעהענסטע און פאפולערסטע מענשן אין שטאט, האט אויף יעדען געווירקט דערדריקענד און ארויסגערופען אומעטום צער און וועהטאג.

די טרויעריגע בשורה איז געקומען אומגעריכט. נישט אלע האבען געוויסט אז ער איז קראנק און די וואס האבען יא געוויסט האבען נישט געגלויבט, אז ס'האלט מיט איס אזוי שלעכט. אפילו דער פערשטארבענער אליין האט זיך נישט פארגעשטעלט, אז זיינע טעג זענען געצעלטע. ער האט זיך געשטארקט און געווען פול מיט האפנונג, אז ער וועט זיך אומקעהרען צום געזונד און נאך מיט מעהר פרישן מוט און ענערגיע צוריק בעניייען זיין געזעלשאפטליכע ארבייט. בלויז די גאר נאהנטע פון זיין פאמיליע, האבען געוויסט, אז די לאגע איז ביז גאר ערנסט און די קאטאסטראפע איז אונפערמיידלעך.

אין חודש מאי איז ער קראנק געווארען אויף א גריפע. און ווען די היץ איז נאך נישט געהאט אבגעטרעטען האט ער נישט געקענט איינרוהען און געגאנגען צו דער ארבייט. ער האט נישט נעקענט זיצען ליידיק. ער האט געהאט אַן־אויסערגעוועהנליכע ליבע צו ארבייט. דאס איז געווען ביי איהם א קולט, א רעליגיע. אין ארבייט האט ער געפונען רוה, פיזישע און גייסטיגע מנוחה. דאס איז געווען ביי איהם א תיקון פארן גוף און נשמה. אזוי אין זיינע פריוואטע געשעפטען און אזוי אין כלל־אינטערעסען. די גריפע איז פאר אים געווען א שוואכע קראפט, וואס זאל איהם אוועקרייסען פון זיין ארבייט. ער האט אויף דעם נישט געלעגט קיין אכט און מיט א געהעכערטער טעמפעראטור איז ער געגאנגען צו דער ארבייט אין זיין פאבריק און אין דער גמילת־חסד־קאסע. זיין פריהצייטיג פערלאזען דאס בעט האט ארויסגערופען קאמפליקאציעס. עס האט זיך צוגעטשעפעט א שווערע לונגען־ענטציגדונג, וואס האט געבראכען זיין ארבייטסלוסט, זיין שטארקען ווילענס־קראפט און אים געצווינגען צוריק זיך לעגען אין בעט אריין, פון וועלכען ער איז ליידער, צום שמערצליכען בעדויערען שוין מעהר נישט אויפגעשטאנען.

ווער איז געווען ישראל יעקב דיאמענט?

ישראל יעקב דיאמענט שטאמט פון א זעהר חשוב'ער און איידעלער פאמיליע. ער איז א זוהן פון בעוויסטען משכיל און ציוניסט שלום דיאמענט ז"ל און אַן־איידעם פון גרויסען געלערענטען און תלמיד־חכם ר' ישראל פרענקעל ז"ל. דער פערשטארבענער אליין האט אויך נישט פערשעמט זיין זכות־אבות און האט זיך אויסגעצייכענט מיט זעלטענע גוטע מעלות, וואס האבען געצויגען די אלגעמיינע אויפמערקזאמקייט.

ישראל יעקב דיאמענט איז געווען א בעגאבטער מענש, מיט פענאמענאלע פעהיגקייטען. שוין אין זיין פריהסטער יוגענד, ס"ה אלט־זייענדיג 19 יאהר האבען איהם די בעקערמאנ'ס אנפערטרויט די לייטונג פון זייער'ס א באנק אין שידלאווצע. פון פאך א בוכהאלטער האט ער געמאכט קאלאסאלע פארשריט אויף אט דעם געביעט און א דאנק זיין רוטין, ארבייטסזאמקייט און אונגעהויערע פעהיגקייטען האט ער זיך ארויפגעארבייט מעלה, מעלה, ביז צו דער שטופע פון א רייכען פאבריקאנט.

אין משך פון זיין גאנץ לעבען, אפילו אויף זיין גאנג בארג־ארויף האט ער אפער נישט מסיח־דעת געווען און נישט פערגעסען קיין איין רגע צו דינען דער געזעלשאפט בכל לבבו, ווידמענדיק איר א סך צייט און א גרויסען טייל פון זיינע פערזענליכע כשרונות און אזוי־ארום געצויגען די טראדיציאנעלע קייט פון זיינע עהרענווירדיגע אבות. מ'האט אים פשוט בעווארפען און בעשיט מיט כיבודים און סאנדאסען און געבעטען אים ער זאל זיי אננעמען. זייענדיק בטבע א גרויסער עניו, האט ער נישט פערשטאנען פארוואס עס קומט איהם אזא כבוד.

שוין אין יאהר 1903 גרינדעט ער אין ראדאם א גמילת־חסד־קאסע (דאן האט מען זי גערופען די ארימע קאסע) און לייגט אריין אין איהר אזא ארבייט, אז זי ווערט שפעטער אין יאר 1925 א מוסטער־טיפ פארן „דזוינט", וועלכער גרינדעט דאן א גאנצע נעץ פון קאאפעראטיווע בענק און גמילת־חסדים־קאסעס אין גאנץ פוילען. שון דעמאלט מיט 36 יאהר צוריק האט ישראל יעקב דיאמענט פערפלאנצט דאס קערענדל פון דער גרויסער אידעע, וואס הייסט קאאפעראטיווע בעוועגונג. אין די לעצטע 12 יאהר האט ער די גמ"ח־קאסע אויף אזוי פיעל א שטויס געטוהן פאר־אויס, אז זי איז אויסגעוואקסען און פערוואנדעלט געווארען אין א באנק, אין וועלכער הונדערטער סוחרים און בעלי־מלאכות בעקומען לאנגטערמיניגע הלוואות, א דאנק וועלכע זיי קענען זיך האלטען אויף די פיס. דורך אט דער צייט זענען א דאנק דער שוואונגפולער ארבייט זיינער ארויסגעגעבן געווארן מיליאנען זלאטעס אין דער פארם פון אהן־פראצענטיגע הלוואות פאר די פויפער־זירטע און דעקלאסירטע יודישע מאסען. אויף דער קלענסטער סעסיע (איינמאהל אין צוויי וואכען) זענען בעטראכט געווארען בערך 60—70 דעקלאראציעס און די בעשטימטע סומע פאר זיי האט בעטראפען מינימום 5—6 טויזענד זלאטעס.

דערביי האט מען אים אויך נישט אבגעלאזט פון אנדערע קהל'שע אמטען. פון יאהר 1925 ביז 1929 איז ער געווען וויצע־פרעזעס פון דער פערוואלטונג פון דער ערשטער געוועהלטער קהלה נאך דער מלחמה. בעת די לעצטע קהלה־וואלען איז ער אויך געוועהלט געווארען אין ראט. ער איז געווען א מיטגליד אין דער פערוואלטונג פון דער באנק־פאלסקי.

ער איז אויך געווען א מיטגליד אין אלע אינסטיטוציעס אין דער בעפול־מעכטיגטער פון די לעגאטען פון חיים נחמן קירשענבוים ז"ל, וועלכער האט איבערגעלאזט גרעסערע סומעס פאר'ן בית־יתומים און מושב־זקנים, קימפעטארען־פעראיין, עזרה און גמילת־חסד־קאסע.

פאר א טייל פון קירשענבוים־לעגאט האט ישראל יעקב דיאמענט געהאלפען אויסבויען דעם פרעכטיגן פארקאן ארום בית־יתומים און מושב־זקנים.

59 יאהר האט געלעבט ישראל יעקב דיאמענט. פון זיי האט ער 40 יאהר אוועקגעגעבען דער געזעלשאפט, וועמען ער האט געדיענט געטריי און איבערגעגעבען בכל לבבו ובכל נפשו, ממש מיט מסירת־נפש.

זיין טויט איז א שווערע קלאפ פאר דער גאנצער יודישער געזעלשאפטליכקייט. אלע פילען די גרויסע שמערצליכע אבידה און בעדויערען טיף זיין פריהצייטיג־פערשניטן ווערען פון דער וועלט.

(ה.)

דער גרויסער לויה־צוג

די גמילת־חסד־קאסע האט צוליב'ן טויט פון איהר פרעזעס גערופען א ספעציעלע טרויער־זיצונג, אויף וועלכער עס זענען געקומען די פערוואלטונג, דער קאמיטעט און אויך עטליכע פאמיליע־מיטגלידער פון פערשטארבענעם. רעד. הערץ, עפענט די זיצונג און האלט א ריהרענדע רעדע, געווידמעט די גרויסע פערדינסטען פון נפטר.

אויף דער זיצונג זענען איינגעפלאסען צ וו יי פ א ר ש ל א ג ע ן פון די ה"ה ארנאלד ראזענפעלד און יעקב וויינגארט: אויפצוהענגען אין קאסע א גרויסען פארטרעט פון פערשטארבענעם און איהם איינצושרייבען אין ספר הזהב.ביידע פארשלאגען ווערען איינשטימיג אנגענומען.

דער קאמיטעט האט בעשטימט, אז ס'זאלען מספיד זיין די ה"ה רעד. הערץ, ארנאלד ראזענפעלד און משה לוקסענבורג.

אויך אין דער קהלה איז אבגעהאלטען געווארען א טרויער־זיצונג.

מאנטאג דריי אזייגער נ. מ. האט דער ריזיגער לויה־צוג געצויגען פון נפטר'ס וואהנונג (זשעראמסקי 23) צו דער גמילת־חסד־קאסע (טראוגוטא 50) דארט האט מען דעם ארון ארייגעגנומען און נאכ'ן אבזאגען א קאפיטעל תהלים פון חזן ראנטאל, האבען געהאלטען רעדעס דער ספעציעל־דעלעגירטער פארשטעהער פון „דזאינט" און צעקאבע ד"ר רינגעלבלום און רעד. הערץ. פון דארט איז דער לויה־צוג אוועק זיין אלט־בעקאנטען וועג: צו דער שוהל און בית־מדרש און ענדליך אויף יענעם שליאך, וואס פירט צו דער אייביגער רוה.

פאראויס פאר'ן ארון זענען געטראגן געווארן דריי קרענץ: פון באנק־פאלסקי און פון די פאבריקס־ארבייטער, וועלכע האבן מארשירט אין די פאדערשטע רייהען, יודען און קריסטען צוזאמען, און א צאהל פון העכער הונדערט מאן.

מאסען מענשען זענען ארויס אויפ'ן בית־עלמין. א סך זענען געבליבען ביי די „דריי בוימער", ווייל ס'האבן אויסגעפעהלט דראזשקעס.

ביים אפענעם קבר האבען גערעדט דער פרעזעס פון דער גמינע ה' יונה זילבערבערג, ה' ארנאלד ראזענפעלד און ה' משה לוקסענבורג.

דעם ערשטען קדיש האט געזאגט דער איידעם פון פערשטארבענעם — אדוו. סאלבע.

• • •

די טעג איז געווארן 20 יאר זינט דיאמענט האט אויפגעבויט זיין פאבריק. אין שייכות מיט'ן 20־יעהריגן יובילעאום איז אין שוי־פענסטער פון בושאצקי'ס פאטאגראפישען אנשטאלט ארויסגעשטעלט געווארן א גרויס בילד פון דער פאבריק און פאטאגראפיעס פון די אינהאבער מיט'ן פערסאנאל. זונטאג, האבען הונדערטער מענשען געשטראמט צום שוי־פענסטער אנקוקען דיאמענס בילד.

אר.

Czcigodnej Rodzinie Diament, a w szczególności
p. Hannie Diament oraz kolegom Felkowi Diamentowi
Józefowi adw. Stillerowi i adw. Abramowi Salberowi
z powodu śmierci Ich Męża, Ojca, Brata i Teścia
B. P. Jakuba Diamenta
nejszczersze i najserdeczniejsze współczucie wyraża
Arnold Rosenfeld.

צוליב'ן פריהצייטיגען טויט פון חשוב'ען עסקן
ישראל יעקב דיאמענט ז"ל
(פרעזעס פון דער גמילת־חסד־קאסע אין ראדאם)
דריקען מיר אויס אונזער טיפסטען מיטגעפיהל דער אין טרויער · פערבליבענער פאמיליע.
מיטאינהאבער און אדמיניסטראציע
A. ROTENBERG i S-ka פון דער פירמע

ד"ר ש. הערץ

דער טאטע און דער זוהן.*)

II

זיי, די אידען, וועלען פארקאנקורירן דעם ענגלישען האנדל, אינדוסטריע און דאן וואס?!

האט מען געטראכט און געטוהן. יעדע נייע אידישע איניציאטיוו געקרייצט, דערשטיקט באלד ביים קומען אויף דער ליכטיגער וועלט, ארייגעווארפען אין טייך און דערטרינקען לויטן מאדערנעם אופן.

גאר אמבעסטען האט מען געשאפען א פירוד-הלב צווישן אראבער און יודן.

אזא "געניאלען" פלאן האט ארגאנזשירט די לאנדאנער סיטי, און איבערגעגעבען איהר באפולמעכטיגטען פרעמיער טשעמבערליין צו פערווירקליכען.

הויכע, וואויל-געבוירענע, נארדישע ענגלאנד!

די מוזט דאך פארט בלייבען לארדיש, דזשענטעלמענטיש. דיין ווארט מוז דאך זיין וואגיג, בלייבען ווארט. קאנסט דאך נישט צונישט מאכען דיין וועקסעל. א פשיטא איז דאך, אז דיין פרעמיער טשעמבערליין מוז זיך האלטן אין די דזשענטעלמענישע ראהמען, און נישט א תל-עולם מאכען פון דער באלפורישער דעקלאראציע; אזעלכעס וואלט דאך געשמעקט מיט פערלירען אייגענעם אימפעריאלען פרעסטיזש!

די סיטי האט צו אלעם אנ'עצה. די ריכט-ליניען וועט אויספיהרען טריט ביי טריט דער קאלאניען-מיניסטער, א יונגער מיט וועניג שסאנדהאפטיגקייט, וועניג דערפאהרונג. דער פרעמיער דארף שווייגען. בינו לבינו איז מאלקאלם - מאקדאנאלד'ס ברידער, דער וויסטער גולם פערוואנדעלט געווארען אין א חית, וואס שלינגט איין פרעמדע שטעדט, פראווינצען, לענדער און מיליאנענדיגע פעלקער, לאזט זיך מיט גארניט באגנוגען, ווערט גארניט זאט, פערקעהרט, בלייבט אייביג הונגעריג, לויערט כסדר נאך פריש בלוט, לויערט נאך זיינע קרבנות, אפילו אין ארץ-ישראל, וואו ער דערגעהט זיי די יארען און טענה'ט נאך, אז איהם איז ערלויבט דאס זעלבע ווי דער מאנדאטאר-מאכט.

יאהרען לאנג קומט פאר א קאמף פאר לעבען, טויט און פערניכטונג. דער אמת'ער עשו, ווי אויך די מאנדאטאר-מאכט פיהרען אויס איין און די זעלבע מיסיע: צו פערוויסטען, פערחושכ'ן דאס לאנד פון ישראל. זיי שלאגןביידע מאחורי הפרגוד, שעהמען זיך נישט, ווען מען ערקלערט, אז אזא טאקטיק איז האנארלאז.

נאר וואס קאן מען דען נישט באגעהן אויף דעך הארטער פעל פונ'ם שעיר לעזאזל. אויב דאס דריטע רייך שלאגט קאפיטאל מיט איהר בארבארישע האנדלונג לגבי יודען, טא פארוואס זאל ענגלאנד זיין פעראנטווארטלעך?!

צו-לייגען איז ניט די טבע פון ענגלאנד. פארוואס טאקי ניט לאזען דעם גולם פון צייט צו צייט זיך זעטיגען מיט יודיש בלוט! אפשר קאן מען דאמיט איינהאלטען זיין אפעטיט צום ענגלישען בלאהען-בלוט, אפשר וועט ער זיך אנזשלאקען אויף א פאר חדשים.

צו וואס טויג עס דיר ענגלאנד — טענה'ט טשעמבערליין צו זיינע סיטי-הערען — שטיצען מיט דיינע ביינער דאס אלטע אומגליקליכע פאלק, ווען דאסזעלבע קאן בלייבען א פאנצער פאר דיינע אויסגעאיידעלטע ענגלענדער! דאס וואלט געהייסען זיך מישען אין יענעמ'ס ענינים.

אזוי האט טשעמבערליין געהאנדעלט פיעל, פיעל מאהל לגבי אנדערע לענדער לגבי אנדערע פעלקער.

איבער'ן אויסגעדארטען נאקען פונ'ם אייביגען וואנדערער קנאלען די שמיץ פון מזרח, מערב, דרום, צפון. זיין הארץ פערקלעמט, שלאגט שנעל, זיין אטעם פערכאפט, די אויגען געשלאסען, בלייבט אהן באוועגונג, ווייסט נישט וואו א קעהר, וואו א ווענד זיך טהון.

פייער, וואסער, הונגער, קעלט, דורשט, עלענד, הילפלאזיגקייט, עפידעמיעס שפריצען דאך צו איהם פון אלע זייטען.

— שווינדלער, בעטריגער, וואס האסט איר צו מיר? ווילט איהר זיך איינאנדער טויטען, טא מזיק'ט זיך, וואס מיר דאצו?

— ניין! דו יודע איינער ביזט אין אלעם שולדיק; שולדיק, וואס דייטשלאנד האט פערשפיעלט און ענגלאנד, פראנקרייך האבן געוואונען די מלחמה; שולדיק וואס פערשקלאפטע פעלקער פון איירופא זענען אויסגעלייזט געווארען, אונאבהענגיג געווארען; דיין ארבייט איז עס, וואס היטלער איז געקומען צו דער מאכט א. א. וו. א. א. וו.

— גאט! מיין גאט! אלזמען געהאלפן אויסגעהיילט און אליין קראנק געבליבן. גאט! דו ביזט גערעכט און דיין משפט איז גערעכט. אפשר דערפאר קומט מיר מלקות.

אויסגעפונען א ענטפער...

דער פעלקער-פאריאס נעמט-צו דעם כוס מיט אלע גיפט-מישונגען, וואס מען טראגט איהם אונטער אויסצוטרינקען...

דאס לעבען לויפט מיט א שנעלען טעמפא. דאס משוגעת בושעוועט ארום און ארום. אלע ווילדע, וויסטע פאנטאזיעס ווערען פלוצים מקוים און דאצו מיט דער הסכמה פון אויסדערוועהלטען סנהדרין אין גענעווע.

דארט סופלירט אויסגעצייכענט דער וועלט-שיילאק. אלעס ווערט דורך אים אינסצעניזירט און ברחבה'דיק ערלעדיקט.

פאלט אן יאפאן אויף כינא, רויבט, מארדעט אין מיטען העלען טאג, אהן א פארוואס, אהן א פארוועס - זאגט מען דעם שגץ: ישר כוחך, א געזונד דיר אין דייגע ביינדעלעך, זאל דיר וואויל בעקומען. און מן הסתם יועסטו פרע אדם שוין זיין מיט לייטען גלייך. די פעלקער-ליגע נעמט די זאך צו קענטניש, אבער יענער לאכט נאר אויס שיילאק'ן, בע'גנב'ט אויך זיין נשמה, זיין לעבען, אפילו די איינציגע שענע טאכטער שיילאק'ס — דזשעסיקא.

א געלויף, א געפילדער, מוסאליני איז אנגעפאלען אביסיניען, א פרישע טראגעדיע פ'גיסט זיך בחנם בלוט, אהן אויפהער אומשולדיג בלוט – ער טראכט מעהר אנשרעקען אנדערע ווי דאס ארימע אביסינישע פאלק — א רעש, הימעל עפען דיך:

— ביטע מיר בעשטעטיגען מיין רויב, אנדערש פערלאז איך דאס חסידים-שטיבעל. די כעלמער אסיפה דויערט, דויערט, קאן זיך פארט נישט שנעל דעצידירען.

בינו לבינו פערלאזען די עזות-פנימער דאס שטיבעל אונטער די קלאנגען פונ'ם פאשיסטישען הימן. די פוטט און פאסטניקעס זענען שוין געוועהן אבגעגאנגען א שטיקעל מהלך, ווען די אסיפהניקעס האבען ערוואכט. ערשטווינט פון גזלן-רוצח'ס אבוועזענהייט און דערשראקענע בעשליסען זיי שנעל, אז ראמא די איידעלע, ארישע, דאמאנישע ראסע איז נישט בעגאנגען קיין עוולה לגבי דעם ארים, ווילדען, אביסינישען פאלק. פערקעהרט, עס וועט ערשט אויפלעבען ערוואכען, דערלעבען נחת פון קינדער, — קינד'ס קינדער און אייניקלעך אונטער די פליגעל פונ'ם אימפעריום - ראמאנום.

געטרינקען לחיים, געוואונשען זיך מזל-טוב. זאל זיין מיט גליק, ברכה והצלחה. און דרך-אגב האט דאס נייע געבוירענע קינדעלע בעקומען א פרישע מעטריקא, וועלכע הייסט: דער דזשענטעלמענישער אבמאך צווישען ענגלאנד און איטאליען

די ווענד פונ'ם גרויסען זאהל אין פעלקער-ליגע-הויז זענען נאס, וואס פעלקער האבען דארט טייכען טרערען פערגאסען, הייזעריג געווארען פון שרייען און ליארמען איבער זייער אומגליק.

דאס הויז פון אלוועלטליכער גערעכטיגקייט, רחמנות, איז שנעל ליידיג שטעהן געבליבען. אלץ צולויפט זיך אויף גאר דער וועלט: די פרעהליכע, די פערוויינטע.

געבליבען זיצען א פערצווייפעלטער, אינוועניג אין הויז פון פעלקער-פערברודערונג, איז נור דער אייביגער וואנדערער, דער יוד מיט דער געלער לאטע. ער בלייבט ביים בטחון, אז דער רבונו של עולם וועט איהם ניט פערלאזען. בליקט נאכאמאהל אין אייביגען תנ"ך, לייענט שטילערהייט: "און די גרויסע וועלען דערגידריגט ווערען און די דערשלאגענע, ערנידריגטע וועלען דערהויבען ווערען און אויסגעראטען וועט ווערען דאס שלעכט'ס".

א שרעקליך פינסטערע נאכט פאלט-צו. די זון א פערשעהמטע, פערבעהאלט שנעל איר מיידעלש רויט-זאנפטיג, בע'חנ'ט פנים אונטער די שווייצארישע אלפען - בערג; ס'איז איהר שווער אונטערן הארצען נאכן באגעגעניש מיט איהר באשמוצטען, ערדישען חתן. וואסערע עקעלדיג באשעפעניש דאס איז! ווי אזוי האט דער רבונו של עולם אזעלכעס באשאפען?!

—האלא! האלא קאלאניען מיניסטעריום?
— דא רעדט ירושלים. אין ארץ-ישראל איז אויסגעבראכען אנ'אראבישער אויפשטאנד. מיר מעלדען געהארכזאם און בעטען באפעהלען, ווי אזוי ענטקעגענווירקען.

— איר האט דארט אויטאנאמע מיליטער-קראפט, האנדעלט אויף אייגענער אחריות, נור איין באדינג: ערענסליך זיך באגעהן מיט'ן אראבער.

— געגען הייס-געוועהר איז שווער קעמפען מיט דיפלאמאטישע שפיצלעך. אזוי האבען מיר געלערנט אין די מיליטערישע אקאדעמיעס.

— האט איר שלעכט געלערנט, שלעכט פערשטאנען דעם ענגליש-מיליטערישען שטודיום.

— איהד זענט דאך נישט קיין מיליטער-מאן!

— איך בין דער זעלבער דינער פון זיין מאיעסטעט דעם ענגלישען קינג און באפעל דעם אראבישען אויפשטאנד זאל קיין נאגעל פון פיס פאלען, און איר נעמט אויף זיך די פעראנטווארטליכקייט פאר די ווייטערע פאלגען.

— All right — אל-רייט

אין די יונגע, פראכטפולע שטעט, פארטען, שטעטעלעך פון יהודה קומען פאר באמבען - אטענטאטען בריקען-אויפרייסען, באהן-קאטאסטראפעס און אנדערע פלאגען. עס פאלען יודען-קרבנות אהן א שיער. די מאנדאטאר-מאכט לעגט פיעל אכט, אז דער יוד זאל זיך חלילה ניט צעבונטעווען.

אין לאנדאנער פעראיין-אפיס סיפערט מען צוליב דער הייסער דיסקוסיע וועגן יודען-לאנד:

— מיינע הויכגעשטעלטע דזשענטעלמענער, אייך איז געוויס באקאנט, דאס די באלפור-דעקלאראציע אין תיך גענומען איז ערקלערט געווארן נור לפנים. מען האט דאך געמוזט ווייזען אדעלזשעסטען נאך אזא מענשען בלוט-באד, ווי די לעצטע מלחמה. ס'קאן אבער קיין רייד ניט זיין וועגען א יודישער פאלעסטינא, ווייל אונזער בעסטער פריינד איז דאס אראבערטום. יודען זענען געוואוינט צו ליידן, אלע פירעניות'ן וועלן זיי דערטראגען; ער, דער יוד, קאן אבלעבען מיט א שטיקל טריקען ברויט זיין גאנץ לעבען. און דאך וועט ער שרייען און ליארמען "אתה בחרתנו", טא צו וואס זיך לייגען געזונטערהייט אין א קראנקען-בעט?!

ניין! דער אראבישער אויפשטאנד איז פאר אונז נוצליך, די אראבער וועלען עפעס אויסקעמפען — מיר וועלען זיך א ביסעל דינגען און אדורכקומען לטובת זיי אין אונז. דעם אונטער-פאריאס דאגעגען וועט מען אויסדריקען אונזער טיפען הערצליכען מיטגעפיהל צוליב זיינע אונדערהערטע מענשליכע איוב-ליידען; מיר'ן שאפען קאמיסיעס און סוב-קאמיסיעס. פערשידענע וואוילטעטיגע געזעלשאפטען צו זאמלען נדבות פאר די פון נויט, הונגער, עלענד שטארבענדע, היימלאזע יודען. מיר'ן שיקען עקספערטען-עקספעדיציעס אונטערזיכען לענדער פון אונטער די הרי חושך, וואו אהין, פערשטעהט זיך, זיי וועלען ני'שט וועלען פאהרען, ווייל דארט לויערט דאך אויך אויף זיי א זיכערער טויט: געלער-פיבער, מאלאריע, שלאנגען, עקדיסען א. ד. ג. מיתה-משינות.

ס'האט געפלאמט פון עקסטאז דאס פנים פשעמבערליינס, אין איהם האט אויפגעשטראהלט די גאנצע פראכט און גרויסקייט פונ'ם בריטישען לייב. א צופרידענער זעצט ער זיך אויף זיין אויבען-אן.

ס'דערהערען זיך עטליכע, שעמעוודיגע אפאזיציאנעלע שטימען, זיי בלייבען אבער פערטויבטע ביים הילכיגען בראוואַ-געשריי אלס אויסדריקליכער דאנק פאר'ן פרעמיער'ס אויסערגעוועהנליכען, פרעציזען אנאליז - איבערבליק איבער דער אלגעמיינער, פאליטישער לאגע. דאס לארדען-הויז בעשטעטיגט אין פולען זין פון ווארט דעם פרעמיערס ווייטזעהעוודיגקייט און דריקט איהם אויס — פולען צוטרוי.

מאלקאלם מאקדאנאלד ליידט פון געוויסען-ביסען:

— וואסערע שאנדע! ווי איז דאס בריטישע עהרען - ווארט, ס'איז דאך מענשען - כאפעריי, שקלאפען - האנדעל, אונדערהערט, אונדערהערט!

— כ'האב געבראכען מיין צוזאג וואס כ'האב געגעבען, מיין פאטער'ס גייסט, צערשמעטערט זיין צוזאה אויף פיצלעך, געמאכט דערפון א ווערטלאז שטיקעל פאפיר. ווי איז עס מעגליך פאר אנגלאזאקסישע ציוויליזאציע אזא ארט האנדלען. צו וואס זענען מיר דערגאנגען. ווי אזוי איז פון אונז פערלוירען געגאנגען דער פראגרעס פון מענשליכען גייסט?

בעקלאגענדיג זיך אזוי, פאר זיין אייגענעם "איך", הערט ער נאך די שטאלצע, מענערישע, בריטישע לייבענשטים טשעמבערליינ'ס: —

"אונזער קולטור און ציוויליזאציע איז די גרעסטע אויף דעם כדור-הארץ, ווייל אונזער פאליטיק, סטראטעגיע, דיפלאמאטיע איז די ראפינירטסטע, די דורכלויטערסטע, ווייטזעהעוודיגסטע, פאר וועלכע אלע מיטלען זענען פאסיגע, ווען זיי זענען ציעלבארע. אהן די לעצטע וואלטען מיר קיין אייגענע קולטור נישט געשאפען. דאס האט אונז די א' ע פון דור דורות אלטע ערפאהרונג ג' ע-רענט און אין די דאזיגע ריכט' ניען מוזען מיר געהן.

ביזנעס, ביזנעס!

*) אין ערשטען ארטיקעל איז דורך א פערזעהן דורכגעלאזט געווארען דער פולער נאמען פון מחבר. רעד.

ווען מען לאכט פון זיך אליין...

מיר האבען די ערשטע איבערגעגעבען דעם אינהאלט פון די צוויי יודישע דעקלאראציעס אויף דער ערשטער זיצונג פון נייעם שטאדט-ראט. דאנערשטאג ביינאכט 11 א זייגער האט זיך די זיצונג געענדיגט און צומארגענס באלד בעגינען האבען שוין די לעזער זיך דערוויסט פון אונזער צייטונג, הגם אין א קיצור'דיגען פארם (צוליב דער שפעטער צייט) אבער דעם תמצית פון אלע בעהאנדעלטע פראגען, פארשלאגען און געלייענטע דעקלאראציעס.

ווי די לעזער געדענקען פון אונזער באלדיגען בעריכט, האט די בונדישע דעקלאראציע געקלונגען שטאלץ און מוטיג. איהרע שטארקע אקצענטען, דער ווירדיגער אופן פון ארויסשטעלען אויפן פארום פון שטאדט-ראט די פאדערונג פון די יודישע רעכט, האט אויף אלעמען איבערגעלאזט א טיפען רושם, אויסער פערשטעהט זיך ביי יענע גרופע ראטמענער, אין וועמענס אויגען מיר זענען איבריג...

אלע פעפעסישע ראטמענער צוזאמען מיט די בונדישע און אויך מיט דער גאלעריע האבען דער דעקלאראציע אפלאדירט.

אזא "מעשה נורא" קען נעבעך נישט אראבשלינגען דער היגער "דזיען-דאברי". און, עס פאסט איהם טאקע נישט אויך. חנדעלט ער זיך דאך עפעס צום "אזאן", מיט וועמען ער איז געווארען א גאנצער שמעלקע. וואס-זשע טהוט דער "דזיען-דאברי"? - איין קלייניגקייט. קודם ווערט ער א לץ, וואס נעמט זיך אבלאכען און אב'חוזק'ן פון דער בונדישער דעקלאראציע. נאר דער חוזק איז אזוי אומגעלומפערט, אז ראשית כל דארף ער יעדען לעזער צושטעלען א קיצלער, וואס זאל איהם מאכען לאכען; חוץ דעם איז עס א גאליגער חוזק אויף זיין אייגענעם אדרעס...

ווייל ווי זאלען מיר פערשטעהן ווען ער שרייבט: "דער פרעזעס פון בונדישען קלוב (ער מיינט געוויס דעם ה' פינקעלשטיין. רעד.) האט אנגעהויבען פון אביסיניע, וואס איז געווארען איינגענומען דורך איטאליע. ער האט דערמאנט וועגען נאדרעניע. ער האט זיך אויפגערעגט צוליב'ן אקופירען טשעכאסלאוואקיי, ער האט נישט געשענקט היטלער'ן דעם אנשלוס פון עסטרייך און מעמעל, ער האט בעוויינט דעם גורל פון שפאניע און כינא. ענדליך איז ער איבערגעגאנגען צו דער פראגע פון דאנציג און ערקלערט פייערליך, אז דער יודישער פראלעטאריאט וועט זיך געגענשטעלען אלע אגרעסיווע פרובען פון די דייטשען אויף די גאנצקייט פון פוילען און וועט קעמפען מיט היטלער'ן ווי ער האט אמאהל געקעמפט מיט'ן צאראט".

פון וואס אייגענטליך איז דא צו לאכען. זענען דאס אפשר נישט קיין ריכטיגע ווערטער? שרייט דאך דער "דזיען-דאברי" אליין די לעצטע צייט, אז מען דארף באיקאטירען דייטשע סחורות. איז פארוואס-זשע געפעלט עס איהם נישט, ווען א יוד האט די "חוצפה" צו זאגען, אז ער וועט קעמפען מיט היטלער'ן, פונקט ווי אמאהל מיט'ן צאראט? גראד אין דעם פרט, קען מען דעם בונד דווקא יא גלויבען, פיעל מעהר ווי דעם "פאטריאטישען" "דזיען - דאברי". און אויב ער צווייפעלט עס אזוי שטארק קען מען איהם דערמאנען אין די ברוך שולמאנס און הירש לעקערט'ס, וועלכע האבען זייער בלוט מקריב געווען אויפן מזבח פון דער פוילישער פרייהייט און אונאבהענגיקייט, אין קאמף מיט'ן צאראט. אדרבא, זאל ער, דער "גרויסער" "דזיען-דאברי"-פאטריאט בעווייזען, וואס ער האט דאן געטהון פאר דער פוילישער בעפרייאונג. ער איז דעמאלט געווים געלעגען אין די ענדעקישע קינדערווויקעלעך און אפילו א פינגער אין א פינגער נישט געקלאפט פאר דער פוילישער ערלעזונג.

"דזיען-דאברי" לאכט, אבער ווייה צו אזא געלעכטער. זאל ער א קוק טוהן אין פאליטישען שפיגעל, וועט ער זעהן, וואס פאר א חוזק-מאסקע ער טראגט אויף זיין פנים. זאל ער טיפער ארייגקוקען און וועט שוין נישט לאכען פון אידען, אפילו פון "בונד" אויך נישט. ער וועט זיך דאן דערשפירען זעהר שלעכט אין זיין ראל אלס וויצלער און הומאריסט. ער וועט דאן זעהן ווי טראגי-קאמיש ער אליין איז און מודה זיין, אז אידען זענען דווקא שוין גאר לאיאלע בירגער, איבערגעגעבענע בירגער פון פוילן-לאנד און דערפאר נעמט זיך זייער נביאות שוין אין יענע צייטן ווען אזעלכע "דזיען - דאברי'ס" מיט "דזיענניק נאראדאוועס" און זייערע ענדעקישע כאליאסטרע האבען זיך געצאצקעט מיט יענעם "גואל"...

א שפאס אין א זייט. ס'איז גארנישט אזא חכמה'לע, ווען דער "דזיען-דאברי" וויל איינרעדען דעם וויצע-פרעזידענט ראדאמסקי א קינד אין בויך, אשר בכן, וואס "ביים לייענען די בונדישע דעקלאראציע, האט ער זיך פערקרימט, ווי ער וואלט געהאט מאגן-קראמפען און ער האט געמוזט לויט'ן אויפטראג פון דאקטוירים ארויסצאהרען אויף א מאגאטליכען געזונדהייטס-אור-לאב". זאל "דזיען-דאברי" נישט אזוי אנקוועלען פון זיין "גערעטענעם" וויץ, ווייל אויסער דעם, וואס ס'איז מיאוס צו פערדרעהען פאקטען, איז עס שוין היינט קיין סוד נישט, אז כדי צו זעהן וואסער "גאלדענע" מציאה עס איז דער פאשיזם מיט'ן היטלעריזם, ברויך מען נישט זיין קיין פעפעסאוויעץ, נישט קיין סאציאליסט. אלע הויבען זיך שוין אן דערקענען אויף די דאזיגע "אידעאלען"...

און אויף דעם וואס דער "דזיען-דאברי" איז נעבעך אזוי שטארק פערזארגט, ווייענדיק מסופק אין דער געטרייקייט מצד דעם בונד לגבי פוילען, אז ער ווענדט אזש זן לגבי אים דאס פאלקסווערטל: "היט מיך גאט פאר מיינע פריינד; פאר מיינע שונאים וועל איך מיך אליין היטען" — קענען מיר זאגען, אז די דאזיגע תפילה, וואלט זיך גיכער געפאסט פאר איהם זעלבסט און פאר זיינס גלייכען...

מאיר הערץ

די פערזאַמלונג פון פוילישע אויפשטענדער אין אַ יודישע שענק

פון דער סעריע «די פוילישע פאַוסטאַניע»

XXX

אין עטליכע פויערישע כאַלופּעס, נישט ווייט פון טייך פּיליצע, האָט זיך געפונען דער רוסישער שטאַב. פון דאָרט זענען אַרויסגעגעבן געוואָרען בעפעהלען צום רוסישען חיל, ווען און וואו מ'זאָל אָנהויבען די אָפּענסיווע געגען די פוילישע „פּאַוסטאַנצעס". אַהין טאַקע אין יענעם שטאַב אַריין האָט מען אַוועקגעפיהרט מענדעל פּיליצער'ס טאָכטער — רחל'ען.

אין שטאַב האָט רחל'ס שענקייט אויפגעריסען די אויגען פון אַלע אָפּיצירען און גענעראַלען. זיי האָבען זיך באַלד דערוויסט, אַז דאָס איז אַ יודישקע און זיי האָבען געקוקט מיט קנאה אויפ'ן קאָזאַצקע אָפּיציר, וואָס ער האָט אָנגעטראָפען אין וואַלד אויף אַזאַ רייצענדיגען רויב. די לעבענסלוסטיגע, צעהולטייעוועטע רוסישע אָפּיצירען פּיצען זיך צום יודישען מיידעל, רינגלען זי אַרום, רעדען צו איהר אויסגעלאַסענע רייד און ווילען זיך ערלויבען אויף נעהנטערע בעריהרונגען. זיי מיינען אַפּנים, אַז דאָס האָט זייער קאָלעגע געברענגט אין שטאַב אַריין אַ מתנה פאַר אַלע... נו, יאָ, ס'איז דאָך אַ יודיש מיידעל, אַ געפאַנגענע אין אַ וואַלד — טאָ וואָס וועט מען מאַכען קונצען מיט איהר... שעהן איז זי. זי רייצט יעדען און צינדט אין אַלע אָן אַ פייער פון תאווה און ליידענשאַפט, איז וואָס איז דאָס אַ סך צו צערעמאָניען זיך...

אַזוי האָבען זיך געטראַכט די אָפּיצירלעך און געווען זיכער, אַז זיי וועלן קיין שום ווידערשטאַנד נישט האָבען פון זייער מיליטערישען חבר.

ווייזט אויס, אַז זיי האָבען זיך טועה געווען אין חשבון. דער קאָזאַצקע אָפּיציר, רחל'ס אַפּוטרופּס, האָט זיך פון אַזאַ לייכטער אויפפיהרונג מצד זיינע קאָלעגען גאָר שטאַרק בעליידיקט, ווייל ער האָט אויף זיי אַ ביסטרע בליק געוואָרפען און זיין פּנים האָט זיך פערכמורעט. ער האָט גענומען שווער אָטעמען, ווי ער וואָלט געזאַמעלט קוראַזש עפּעס צו זאָגען. ער האָט זיך געוואַקעלט: יאָ, נישט, און דערווייל האָבען זיינע חברים פון איהם גענומען אָב'חוזק'ן:

— העי, דו, וואָס ביסטו אַזוי אַנגעדרודעלט, וואָס האָסטו אַזאַ פערקרימטע נאָז, וואָס, האָסט אפשר אַהערגעברענגט אַ היילינע ביסט אַ יאָלד, ניקי, היינט איז קריעג און דיין מיידל איז אַ יודישקע — מעג מען אין צווייען. נאָך דער מלחמה וועסטו ווערען צוריק אַ פרומער און וועסט געהן אין קירכע זיך מתודה זיין —

און אַזוי לאַכענדיק און שפּעטענדיק פון ניקי דעם יאָלד, האָבן די צוברענטע אָפּיצירען גענומען לאַסטשען רחל'ן, זי אַרומנעמען, גלעטען, האַלזען און אויסגעשטרעקט גיריגע ליפּען צו קושען איהר.

ניקי האָט געוויסט, אַז ער שפּיעלט אַ געפעהרליכען שפּיעל מיט זיינע געוועזענע-חברים. ער האָט גוט געקענט זייערע פלאַם-פייערדיגע טעמפּעראַמענטען. נישט איינמאָהל האָט ער זיך צוגעקוקט דאָ אויף דער מלחמה וואָס זיי האָבען אָבגעטוהן מיט פרויען און מיידלעך; ווי אַזוי מ'האָט אַרעסטירט זייערע טאַטעס און מענער, כדי זיי זאָלען קומען בעטען פאַר זיי און דאַן... יאָ, דאַן האָבען זיי געטוהן מיט זיי וואָס זיי האָבען געוואָלט. ניקי דערמאָנט זיך איצט און ס'ווערט איהם שווער אויפ'ן האַרצען. איהם זענען נישט געפעלען יענע אָרגיעס. ער האָט פּראָטעסטירט געגען דעם און דאָך געמוזט שווייגען. ער האָט איינמאָהל צופיעל גערעדט און זיך געוואָלט איינשטעלען פאַר אַ פרוי, האָט ער בעקומען מיט אַ קינזשאַל אונטערן רעכטען אויער. ער האָט נאָך אַ העפט אויף יענעם אָרט. ניקי זעהט אַצינד יענץ בילד פאַר די אויגען און ער האָט אין אָנפאַנג מורא איינצורייסען מיט זיינע מיליטער-קאַמעראַדען. זיין ליבע אָבער צו רחל'ן איז אין אים גובר זיין אַנגסט. ער פערגעסט אַלץ, וואָס ס'איז אַמאָהל געווען און ער ווענדעט זיך צו די אָפּיצירען מיט רוגזה:

— אַוועק מיט די הענד! ריהרט זי נישט אָן. מאַכט אייך נישט לוסטיג מיט איהר. כ'האָב זי נישט געברענגט פאַר אייך. זי איז מיין מיידל. זי וועט אויך מיין כלה זיין. געהט אַוועק פון איהר, ווייל איהר בעליידיקט מיין קאָזאַקישע עהרע! —

ניקי האָט רחל'ן צוגעדריקט צו זיך, ווי ער וואָלט זי געוואָלט בעשיצען פון פרעמדע הענד און פון פרעמדע אויגען. ער האָט דעם קאַמף געווינען. די אָפּיצירען זענען אָבגעטרעטען, ווער מיט אַ שמייכעל, ווער מיט פערדרוס און נישט פערגינערישקייט, אָבער געשוויגען האָבן אַלע, נאָר געטראַכט ביי זיך: וויבאַלד אַ כלה, איז ער, ניקי, טאַקע גערעכט. איז שוין עפּעס אַנדערש. ער איז טאַקע אַ יאָלד, אַ פרייער, אָבער דאָס איז שוין זיין זאַך און מיר האָבען מעהר קיין רעכט נישט צו שפּייען אין זיינע געפיהלען.

אַלע אָפּיצירען און גענעראַלען האָבן ניקי גראַטולירט און איהם געווינשען. זיי האָבען פון איהם בלויז געפאָדערט ער זאָל שטעלען וואָדקע. ניקי האָט נישט אָבגעזאָגט. נאָר אַזוי ווי קיין וואָדקא איז נישט געווען, האָט ער אַרויסגענומען פון קעשענע אַ פולע האַנד מיט גאָלדענע מטבעות, זיי דערלאַנגט עטליכע קאָזאַקען, זיי זאָלען אַריינרייטען ערגיץ אין אַ שטעטעל אַריין און ברענגען אַ גאַנצען פאַס אָקעוויט.

זענען די קאָזאַקען אַוועקגעריסען ברענגען וואָדקא און ניקי האָט דערווייל אויסגעזוכט ערגיץ אַ כאַטע, וואו איינצואָרדנען רחל'ן. ער האָט גערעדט צו איהר גוטע רייד, זי איינגענומען ווי אַ קינד, זי געקושט און געבעטען זיך ביי איהר זי זאָל איהם שענקען ליבע. ער האָט איהר געקושט און איהר געזאָגט, אַז זי זאָל נישט קיין מורא האָבען וואָס ער איז אַ קאָזאַק. ער וועט זיין צו איהר אַ גוטער מאַן. ער וועט זי אָבהיטען ווי דאָס שוואַרץ-אַפּעל פון אויג. און ווי נאָר די מלחמה וועט זיך ענדיגען וועלען זיי פאָהרען אין ווייטען רוסלאַנד, וואו ער האָט אַ גרויס פערמעגען און זי וועט ביי אים גליקליך זיין.

רחל האָט אַלץ פערשטאַנען, וואָס ניקי רעדט צו איהר. און ווען זי האָט געהערט זיינע פלענער האָט זי זיך שטאַרק צעוויינט. זי האָט שוין דייטליך געזעהען, אַז זי איז אַ פערלוירענע; זי וועט שוין קיינמאָל נישט זעהן אירע עלטערען. ערגיץ טיעף אין האַרץ ביי איהר האָט געבלאָנדזשעט אַ אומבעקאַנט געפיהל; אַ געפיל בעהויכט פון צאַפּעלדיקע שרעק געמישט מיט זיסליכע שעמעוודיקייט. רחל האָט זיך שוין לאַנג אָנגעהערט מיט שרעקליכע אַזעלכע מעשיות, וואָס קאָזאַקען זענען בעפאַלען יודישע שטעטלעך און געשענדעט יודישע מיידלעך. די קאָזאַקען האָבען גערויבט און אפילו פרויען פון מענער, כלות פון חתנים נישט געשוינט... אָבער גערויבט בלויז געלד, חפצים און נישט קיין מענשען. יאָ, זיי האָבען געפאַנגען מענשען אויך, אָבער דאָס נאָר מענער אונטער'ן פערדאַכט, אַז זיי זענען שפּיאָנען; דאַגעגען די מיידלעך און די פרויען האָבען זיי איבערגעלאָזט און נישט מיטגענומען מיט זיך. די פרויען האָבען דערנאָך געמעגט וואָהנען מיט זייערע מענער; די כלות האָבען די חתנים נישט אַוועקגעוואָרפען. אַזוי האָט דאָס בית-דין געפּסק'ענט, ווייל זיי, די פרויען און כלות זענען גאָרנישט שולדיק געווען אין דעם און זיי זענען ווייטער געבליבען אין זייערע שטעטלעך און מ'האָט זיי גאָרנישט גערעדט און חלילה נישט בעליידיקט...

רחל ווייסט פון דעם אַלעם. זי האָט געהערט גענוג אַנדערצעהלען זיך פון אַזעלכע זאַכען; דעריבער, ווען זי זעהט אַז מיט איהר איז עפּעס אַנדערש געשעהן, ווערט איהר אַזוי ענג אונטערן האַרץ, אַז זי שלוכצט אין זיך אַריין און די אויגען ווערען איהר אַזש געשוואָלען פון וויינען. רחל רופט ארויס אין איר דמיון יענע אַלע בילדער מיט די געשענדעטע פרויען און מיידלעך פון די יודישע שטעטלעך און רעדט צו זיך מיט אַן-אינערליכע צעוויי'טאָגטע שטים:

— פאַרוואָס בין איך ערגער פון יענע מיידלעך? האָט דען נישט געקענט פּאַסירען דאָס זעלבע מיט מיר? אויב ס'איז שוין בעשערט געווען אַן-אומגליק. פאַרוואָס מוז איך זיין אַן-אויסנאַהם און חתונה האָבען מיט אַ קאָזאַק און האָבען קינדער נישט קיין יודען, נאָר קאָזאַקען?

און רחל האָט איצט געפיהלט אַ שטאַרקע שנאה צו ניקי'ן פאַרוואָס ער האָט זיך פאַר איהר איינגעשטעלט און נישט געלאָזט זיי זאָלען איהר אָנריהרען. זי טראַכט איצט עפּעס און ציטערט אינגאַנצען פון דער דאָזיגער מחשבה, אָבער זי טראַכט דאָך: אַז ס'וואָלט בעסער געווען, ווען די אָפּיצירען שפּילען זיך מיט איהר און טהוען אַלץ וואָס זיי ווילען, אַבי זיי לאָזען זי דערנאָך אָב און זי קען געהן וואו זי וויל. זי וואָלט דאַן אויפגעזוכט דעם טאַטען, די מאַמע, איהרע ברידערלעך, איהר שוועסטעריל. וואָלט מען זי דען פערטריבען, וואָלט מען זי דען ערגער בעהאַנדעלט ווי יענע אומשולדיגע פרויען און כלה-מיידלעך, וואָס זענען אויך אַריינגעפאַלען אין די הענד פון די ווילדע קאָזאַקען?...

רחל איז אינגאַנצען געווען אַרומגענומען מיט נישט קלאָרע, פערנעפּעלטע דמיונות. ניקי, כאָטש ער איז געווען אַ קאָזאַק, האָט ער פונדעסטוועגען געפיהלט איהר האַרץ. ער האָט געהאַט רחמנות אויף איהר. זיין ליבע צו איהר איז אָבער געווען שטאַרקער. אין איהר בענקשאַפט אין איהר טרויער, איז רחל איהם נאָך מעהר געפעלען געוואָרן. זי האָט אין איר טרוימערישער מעלאַנכאָליע אויסגעזעהן אין זיינע אויגען צאַרטער, ראָמאַנטישער רייצענדער. דאָס אַלץ האָט אויף איהם אַזוי געווירקט בעצויבערענד, אַז ער איז געפאַלען צו איהרע פיס, געקושט די זוים פון איהר קלייד און גערעדט צו איהר אין אַזאַ זיסע שפּראַך פול מיט ליבע-אויסדריקען, אַז רחל'ן האָט זיך געדאַכט, ווי ער זינגט אויס פאַר איהר שטיקער פון זיין האַרץ. זי איז גערירט געוואָרען און זי האָט איהר האַנד אַרויסגעלעגט אויף זיין שוואַרץ-געקרויזעלטען קאָפּ. זי האָט געפיהלט, אַז זי ווערט צו איהם אַנדערש, און אַז ניקי, דער וואָס האָט געפאַנגען איהר גוף, פאַנגט אויך איהר נשמה.

ניקי האָט אויפגעשטראַהלט אַ גליקליכער, ווען רחל האָט איהם געשאָנקען אַ שמייכעל, וואָס איז אויפגעגאַנגען אין איהרע שעמעוודיגע שענע אויגען. ניקי האָט זי אויף די הענד געטראָגען און זיך געשפּיגעלט אין איהר. ער האָט זי געהיטען אויף טריט און שריט, אַז ס'זאָל איהר קיין בייז נישט געשעהן. ער האָט אַוועקגעשטעלט ביי איהר כאַטע אַ וואַך פון קאָזאַקען גרייט צו איהר בעפעהל. ניקי איז געווען זיכער, אַז רחל וועט שוין נישט אַנטלויפען. זיין געפיהל האָט דאָס איהם אונטערגעזאָגט. ער האָט נישט געהאַט קיין טעות. רחל האָט זיך אין דעם שענעם, שטאַרקען קאָזאַק ביסלעכווייז איינגעליבט, אָבער וואָס אַמאָהל אַלץ שטאַרקער מיט אַלע פיבערען פון איר נשמה. — —

אין שטאַב האָט מען געוואַרט אויף וואָדקאַ. ניקי האָט אָנגעגרייט אַ סעודה און יעצט מיט נאָך מעהר עקסטאַז און בעגייסטערונג, ווייל רחל איז געוואָרען שוין מעהר צונעלאָזענער און ענטפערט איהם צוריק מיט ליבע. ער האָט טאַקע געגרייט דעם גרויסען באַל, אָבער אָהן בראָנפען הויבט עס זיך נישט אָן. מ'וואַרט אויף די קאָזאַקען וועמען ער האָט געלד געגעבען, זיי זאָלען פון ערגיץ-וואו ברענגען וואָדקאַ. דאָס געדויערט לאַנג, שוין צו-לאַנג און דער שטאַב ווערט אונרוהיג. ווער ווייס, אפשר האָבען זיי די „פּאַוסטאַנצעס" גענומען אין געפענגניש און זיי דערנעהנטערן זיך אויך אַהער; שיקט מען אַרויס אַ צווייטע פּאַרטיע קאָזאַקען, אָבער אויך זיי ווערען פערפאַלען.

וואָס איז געשעהן?

די קאָזאַקען, וואָס זענען געלאָפען ברענגען בראָנפען זענען אויסגעווען פיעל שטעדטלעך און קיין בראָנפען נישט געקריגען. זייער דורשט נאָכ'ן ביטערען טראָפּען איז אָבער געווען אַזוי גרויס, אַז זיי האָבען נישט געוואָלט קומען מיט קיין ליידיגע הענד. זייער קאָזאַצקע אַמביציע האָט אין זיי געזאָטען און נישט געלאָזט רעזיגנירען. ס'איז זיי אויך נישט שעהן געווען פאַרן שטאַב, אַז ער וועט זיי האַלטען פאַר טויגעניכטסען. זיי האָבען דעריבער בעשלאָסען זיך נישט צוריקצוקערען אַזוי לאַנג, ביז זיי וועלען ערגיץ פּאַקען וואָדקאַ.

זענען די קאָזאַקען רויט-צופלאַמטע געריטען און געריטען, ביז זיי האָבען אַזש אָנגעשפּאַרט קיין ניי-שטעטעל. אין יענעם שטעטל פון וואַנען מענדל פּיליצער איז אַנטלאָפען. אין ניי-שטעטל האָבען זיי געטראָפען אַ יודישע שענק פון ביער און בראָנפען. אין שענק איז גראָד געווען אַ פערזאַמלונג פון פּויערים און אידען, וואָס יאַן קאָוואַל האָט צונויפגערופען, כדי צו אָרגאַניזירען אַ נייע קאָמפּאַניע „פּאַוסטאַנצעס". די פערזאַמעלטע זענען געזעסען ביי טישלעך, געטרינקען ביער און אָקעוויט און יאַן קאָוואַל האָט געהאַלטען אַ פייערדיגע רעדע געגען די מאָסקאַלעס, געגען די רוסן, רופענדיק אַלע צום קאַמף אַרויסצוטרייבען זיי פון פּוילען.

(פאָרטזעצונג קומט)

איינדריקען פון אַ רייזע איבער פּאָמערן.

אין איצטיגען מאָמענט איז אינטערעסאַנט צו בעזוכען יענע מקומות, וועגן וועלכע מען רעדט היינט אַזוי פיעל.

איך נוץ אויס די געלעגענהייט, וואָס אַ פּאָפּולערער צוג געהט אָב פון ראַדאָם קיין גדיניע און צוזאַמען מיט עטליכע חברים זשורנאַליסטען לאָזען מיר זיך אין וועג אַריין קיין פּאָמערן און דאַנציג.

דער צוג קומט פון אָסטראָוויעץ, און שוין אין ראַדאָם דערגרייכט די צאָהל פּאַסאַזשירען ביז 400. מיר פאָהרען אין אַ בעקוועמען וואַגאָן, וועלכער איז זעלטען גוט איינגעאָרדענט און דיענט אפילו ווי אַ גוטער האָטעל, ווייל אויף ביינאַכט קען מען אויף אַ ווייכען מאַטראַץ גוט שלאָפען און אין דער פריה פיין זיך אָפּוואַשען.

דער לייטער פון אויספלוג איז דער ל. מ. ק. (ליגאַ מאָרסקאַ אי קאָלאָניאַלנאַ) טהוער ה' זענאָן וושאָנטעק, וועלכער מאַכט אַלע בעמיהונגען, אַז די עקסקורסאַנטען זאָלען זיך ווי אַמבעסטען פיהלען.

עס איז זונטאָג אין דער פריה.

הגם עס איז נאָך גאָר פריה זעהען מיר שוין אויף די פעלדער פערשידענע מ ו נ ד י ר ט ע אָפּטיילונגען פון „יענע לייט", וועלכע לערנען די מושטרע און מען האָט דעם איינדרוק, ווי עס איבען זיך דאָרט מיליטער-אָפּטיילונגען.

ווען אונזער צוג פאָהרט דורך שטעלט דער אָפּטיילונג'ס-פיהרער אָפּ זיין קאָמאַנדעווען, און מאַכענדיק אַ פויסט, דראָהט ער אונז פּאַסאַזשירען. זיינע זעלנערלעך טהוען דאָס זעלבע. אָבער נישט בלויז די גרויסע און דערוואַקסענע טהוען דאָס. עס דראָהען אונז מיט דער פויסט גאָר יונגע 8—9 יעהריגע דייטשלעך, וועלכע זענען נאָך פון דער ערד נישט אויפגעוואַקסען.

אַרום 10—11 אינדערפריה קומען מיר קיין האַללערוואָ (וולאַדיסלאַוואָוואָ)

מיר קענען זיך נישט אָפּוואונדערען פון דער שענהייט פון באַלטיק. גלייך ביים ים געפונט זיך אַ הערליכער פענסיאָנאַט, דער שענסטער אין דעם אָפרוה-אָרט, פון די באַהן-בעאַמטע (דאָס קאָלעיאַזשי), די לעצטע בוי-טעכניק, די בעסטע בעקוועמליכקייטען. איך קוק זיך אום און זיך אַ יוד, אָבער אויף אַ רפואה וועט איהר איהם אויך נישט געפונען

האָבענדיג די עטליכע קלינגערס אין טאַש, זענען מיר זיכער, אַז מיר וועלען אין דעם עלעגאַנטען פענסיאָנאַט עסען אַ פיין מיטאָג, אָבער דער לייטער פון פענסיאָנאַט דערקענט אין אונז, יודען, און באַלד דערקלערט אַז... ער האָט נישט פאַר אונז קיין מיטאָג.

ה' וושיאָנטעק, דער לייטער פון אויספלוג, ווילענדיג אונז זשורנאַליסטען אַ טובה טהון, לאָזט זיך איבער די פענסיאָנאַטען און אָט האָט ער טאַקע געפונען איינעם, וואו מען האָט שוין פאַר אונז אַ מיטאָג.

מען בעצאָהלט פאַר דעם גאַנץ גוט. אין אונזער שטאָדט וואָלט איך בחנם אַזאַ מיטאָג אויך נישט געגעסען. עס האָט פּשוט נישט געהאַט קיין יודישען טעם.

אין האַללערוואָ האָבען מיר זיך אַ ביסעל אויסגערוהט, בעוואונדערט די שענע פּלאַזשע און ווייטער געפאָהרען קיין פּוצק.

פּוצק דאָס איז אַ קליין שטעדטעלע אין וועלכען עס וואוינען קוים 4000 איינוואוינער, אָבער דאָך געפונט איהר דאָרט געבויטע שענע הייזער, נישט ערגער ווי ביי אונז אין ראַדאָם.

עס זענען פערהאַנען רעסטאָראַנען, צוקערניעס, אַ שענער פּאַרק, אָבער אַמשענסטען זעהט אויס דער ברעג פון ים מיט זיינע פיינע איינריכטונגען.

אַלס יוד האָט מיך פעראינטערעסירט צי אין דעם קליינעם שטעדטעלע געפינען זיך יודען.

איך בין אַוועק איבער די קליינע געסעלעך און געזוכט שילדען מיט יודישע נעמען. עס האָט נישט לאַנג געדויערט ווי איך האָב געטראָפען צוויי יודישע עלטערע פרויען. זייענדיג אין געזעלשאַפט פון עטליכע ראַדאָמער הערן און דאַמען האָבען מיר פערהאַלטען די פרויען, בכדי עפּעס צו ערפאַהרען וועגען די פּוצקער יודען.

איינע פון די פרויען איז אַ געוויסע פרוי שרה שוריק. די צווייטע הייסט פרוי חנה מאַנהיים. ביידע זענען זיי פון לאָדזש און געפונען זיך שוין מיט זייערע משפחות דאָ איבער 10 יאָהר. נאָך אַ לענגערען שפּאַציר איבער דעם פּוצקער אַספאַלט - שאָסע, ווערט די די גאַנצע געזעלשאַפט פערבעטען צו פרוי חנה מאַנהיים, וואו מען איז אונז מכבד מיט ווין און לעקעך.

פון די פּוצקער דאַמען ווערען מיר וועגען די פּוצקער אידען געוואָהר פאָלגענדעס:

אין פּוצק זענען אין איצטיגען מאָמענט פערהאַנען 5 אידישע פאַמיליעס אַלע קומען פון לאָדזש. אַלע פערנעמען זיך מיט האַנדעל און זייערע פערדינסטען זענען נישט שלעכטע.

אין דער שטאָט געפונען זיך נאָך 4 אידיש-דייטשע פאַמיליעס, אָבער זיי האַלטען זיך פון דער ווייטענס פון די פּוילישע אידען פון לאָדזש, אַזוי ווי זיי וואָלטען געווען די אַריסטאָקראַטען פון דער שטאָדט.

(סוף קומט)

אַרנאָלד ראָזענפעלד.

זונטאג כ״א אב תרצ״ט (6 שערפיען ה. י.) פאלט אויס די צווייטע יאהר-צייט
פוז אונזער געליבטער און נישט פערגעסענער פרוי, מוטער און שוועסטער
רבקה גיטל (גוטשע) וויינטרויב נ.ע.
(פון דער היים דען)
אין זעלבען טאג פון דער יאהר-צייט 11 אינדערפריה וועט אבגעריכט ווערען אויף איהר קבר
אנ"ה ז כ ר ה,
אויף וועלכער עס ווערען פערבעטען, קרובים, פריינד און בעקאנטע.
מאן, טאכטער, ברידער און שוועסטער

עקספלאזיע אין דער אייל-פאבריק „פארסא“
פערברענט געווארען א מאגאזין — דריי מענשען אבגעבריהט

מיטוואך בייטאג, א זייגער צוויי איז אויסגעבראכען א שריפה אין מאגאזין פון דער אייל-פאבריק „פארסא“ אין מלאדזשאנאוו. די שריפה איז פעראורזאכט געווארען דורך אנ׳עקספלאזיע פון לייכטע ברען-שטאפן: בענזין, טארפעטין און אנדערע ברען-מאטעריאלען, וועלכע ווערען בענוצט צו דער פראדוקציע פון אייל און לאקיר.

בעת דער שריפה האבען עקספלאדירט פעסלעך בענזין. עס זענען גרונדליך פערניכטעט געווארען די איינארדנונגען פון די מאגאזינען און אויך זאפאסען פון רויה-שטאף. אויך די שויבען פון מאגאזין זענען צושמאלצען געווארען פון פייער.

דריי ארבייטער פון דער פאבריק זענען אנגעבריהט געווארען.

דאס פייער איז שנעל לאקאליזירט געווארען א דאנק דער שמארקער רעטונג׳ס-אקציע פון עטליכע פייערלעשער אבטיילונגען פון דער טיטין-פאבריק, פון דער געוועהר-פאבריק און די פרייוויליגע פייערלעשער.

די פאבריק האט געהאט א בעדייטענדען שאדען.

די סאניטארע מאכט וועט בודק זיין אלע רעסטאראציעס

היינטיגען מאנטאג האט געווייזט אין ראדאם דער פרעמיער-מיניסטער גענ. סקלאדקאווסקי, וועלכער האט געגעסען מיטאג אין איינע פון די ערשטקלאסיגע רעסטאראציעס. ביי דער געלעגענהייט האט דער ה׳ פרעמיער זיך פעראינטערעסירט מיט דער ארדנונג. וואס הערשט אין דער קיך פון זעלבען רעסטאראן און געפונען געוויסע פעהלערען. דאס האט בעוואויגען דעם ה׳ פרעמיער צו בעאויפטראגען דער אדמיניסטראטיווער און שטאטישער מאכט באלד אדורכצופירען אנ׳ענערגישע לוסטראציע אין אלע היגע רעסטאראציעס. דאס פעסטשטעלען וועלכע ס׳איז סאניטארע אומארדנונגען, וועט ברענגען פאר די אייגענטימער א שטרענגע שטראף, ביז צום שליסען דעם גאסטראנאמישען אנשמאלט איינשליסליך.

אויך אנדערע בראנזשעס זענען בע׳עוולה׳ט געווארן

ווי מען אינפארמירט אונז, איז נישט בלויז בע׳עוולה׳ט געווארען די שיף-סראנזשע מיט א העכערער, ווי אלע יאהר, שטייער אויסמעסטונג, אזא עוולה האבען אויך געליטען אנדערע סוחרישע בראנזשעס.

דער קליינהענדלער-פערבאנד פיהרט דורך פון זונטאג אן א רעיעסטראציע פון די בעטרעפענדע, בע׳עוולה׳טע סוחרים, וועלכע דארפען זיך מעלדען אין דעם ענין אין דער קאנצעלאריע פון דערמאנטען פעראיין.

מאנטאג רופט דער קליינהענדלער-פערבאנד א קאנפערענץ פון די יודישע זאכקענער אין שטייער-אמט, מיט ד בע׳עוולה׳טע סוחרים.

ד א נ ק ז א ג ו נ ג

דערמיט דריקען מיר אויס דעם בעסטען דאנק דער חשוב׳ער פרוי **יהודית וואַרשאַוער** (פון דער היים מעלעכיאר) פאר שפענדען 20 ז ל א ט ע ס פאר אונזער אינסטיטוציע צו דער יאהר - צייט פון איר מאן ר׳ חיים ז״ל.

די פערוואלטונג
פון קימפעטארען-פעראיין אין ראדאם

קינא „טשארי“
צו ביליגע פרייזען
פון 25 גראשען אן
שענער פראגראם א. ג.
אלס 1-טער פילם
„קוריער צארסקי“
אלס 2-טער פילם
„א שטאק העכער“

מבכים אנחנו את מות חברנו הנעלה
פרנס הקהלה, העסקן הצבורי הנאמן
הר׳ **ישראל יעקב**
ד י מ נ ט ע״ה
שזכרונו הטוב לא ימיש מלבנו
וד׳ ינחם את משפחתו מיגונה הכבד
בתוך שאר אבלי ציון וירושלים
שלטון הקהלה ברדום.

כ׳נעם אנטייל אין דעם צער
פון דער חשוב׳ער פאמיליע **דיאמענט**
צוליב׳ן טויט פון זייער אונפערגעסליכען מאן און פאטער
דעם פאפולערען עסקן אין געשעצטען כלל-טהוער
ר׳ **ישראל יעקב**
דיאמענט ז״ל
זאלען זיי מעהר נישט וויסען פון קיין צער
ירחמיאל מרגלית.

דעם פרעזעס פון ראט ה׳
פנחס פרענקעל
דריקען מיר אויס דעם טיפסטען מיטגעפיהל
צוליב׳ן טויט פון זיין שוואגער דעם בעוויסטען געזעלשאפטליכען טוער
ר׳ ישראל דיאמענט ז״ל
ראט און פערוואלטונג
פון סוחרים - פעראיין
אין ראדאם.

אנו מביעים את רגשי השתתפותנו
למשפחת החשובה **דימנט**
במות עליה בעלה ואביהם היקר, עסקן ציבורי
ר׳ ישראל יעקב דיאמענט ז״ל
ינחמו בתוך שאר אבלי ציון ולא יוסיפו לדאבה עוד
מרדכי יהודה פישמאן ורעיתו.

דעם טיפסטען מיטגעפיהל דריקען מיר אויס
דער פאמיליע **ד י א מ ע נ ט**
צוליב׳ן טויט פון זייער חשוב׳ן מאן און פאטער
ר׳ ישראל דיאמענט ז״ל
המקום ינחם אותם בתוך שאר אבלי ציון וירושלים.
דוד בלאטמאן סלאוואצקיעגא 24

Zbolałej Rodzinie Diament
z powodu przedwczesnego zgonu
Ich ojca i Męża B. P.
Izraela Jakuba DIAMENTA
wyrazy najgłębszego i najszczerszego współczucia składa
Rodzina Gruszkiewicz
Żeromskiego 25

נדהמים ונבוכים לרגלי מות ידידנו
ישראל יעקב דימנט ז״ל
את השתתפותנו בצער המשפחה — הננו מביעים
בגאולת האומה והארץ תנחם!
קבוץ „בחזית“ ברדום

דער פאמיליע **דיאמענט**
דריקען מיר אויס דעם טיפסטען מיטגעפיהל
צוליב׳ן טויט פון זייער חשוב׳ען מ א ן און פ א ט ע ר,
דעם לאנגיעהריגען געזעלשאפטליכען עסקן
ר׳ ישראל יעקב דיאמענט ז״ל
המקום ינחם אותם בתוך שאר אבלי ציון וירושלים.
די פערוואלטונג
פון בית-יתומים און מושב-זקנים אין ראדאם

מיר בעטייליגען זיך אין דעם גרויסען צער פון אונזער חשוב׳ע און לאנגיעהריגע מיטגלידערין פרוי **מטמיל דיאמענט**
צוליב׳ן טויט פון איר ליבען און קיינמאהל נישט פערגעסענעם מאן
דער בעוויסטער עסקן, אונזער עהרען-מיטגליד
ר׳ ישראל דיאמענט ז״ל
זאל זי זיין געשטארקט איבערצוטראגען די גרויסע אבידה
און געפונען א טרייסט אין זיינע גרויסע לייסטונגען לטובת-הכלל
די פערוואלמונג
פון קימפעטארען-פעראיין

מיינע פריינד, די חשובי-העיר, **פנחס** און **דוד פרענקעל**
דריק איך אויס מיין אויפריכטיגסטען מיטגעפיהל
צוליב׳ן פריהצייטיגען טויט פון זייער געליבטען שוואגער
דעם לאנגיעהריגען טיכטיגען עסקן
ישראל יעלב דיאמענט ז״ל
מאיר הערץ און **פרוי.**

אויפריכטיגען מיטגעפיהל דריקען מיר אויס
אונזער חשוב׳ען פריינד
אדוו. אברהם סאלבע
צוליב׳ן פריהצייטיגען טויט פון זיין ווירדיקען
ש וו ע ר
נ. האלצמאן, גבריאל ווייסמאן.

אנו מביעים את רגשי השתתפותנו
בצערה העמוק של משפחת ד י א מ ע נ ט
במות עליה בעלה ואביה
ישראל יעקב ז״ל
מרדכי לנגר ורעיתו

די אלע פריינד, בעקאנטע און געזעלשאפטען, וועלכע האבען אנטייל גענומען
אין אבגעבען דעם לעצטען כבוד אונזער אונפערגעסליכען
מ א ן און פ א ט ע ר
ישראל יעקב דיאמענט ז״ל
דריקען מיר אויס אויף דעם וועג אונזער הארציגסטען דאנק.
ד י פ א מ י ל י ע.

ווילט איהר האָבן קלאָרע, זויבערע וועש, נייע גאַרדעראָבעס, שניי־ווייסע פאַרהאַנגען,
גיעט נאָר צו וואַשען און פאַרבען אין דער בעקאַנטער
כעמישער פאַרבערײַ און פּראַלניע פון דער ערשטקלאַסיגער פירמע

A. Hempel

Centrala Stare Miasto 7 telefon 19 - 70

Filje Zeromskiego 1, Zeromskiego 21, Zeromskiego 59, Traugutta 11

ווער ס'האָט זיך ניט איבערצייגט זאָל פּרובן און וועט ויין ענטציקט פון דער שענער, עסטעטישער און פאַכמענישער ארבייט. ס'ווערט אויך געוואַשען אויף טריקען — ביליגע פּרייזען! —פּינקטליכע אויספיהרונג סאָלידע בעהאַנדלונג קומט און איבערצייגט אייך

צענטראַלע: אַלטע שטאָדט 7 אָפּיצ. טעל 70 - 19

פיליעס: זשעראָמסקי 1 טראַוגוטטא 11 זשעראָמסקי 21, זשעראָמסקי 59

ביליג צו וואַשען קאַפּעלושען

Żelazo betonowe,
Belki żelazne,
Blachy ocynkowane i cynkowe
papę dachową, Smołę,
gwoździe, druty i wszelkie okucia
poleca po najniższych hurtowych cenach

M. Rozenberg

składy żelaza, ul. TYBLA 3, tel. 24-40

דאַנקזאַגונג.

מיר דריקען אויס א הערצליכען דאַנק דעם **ראַדאָמער רעליעף** אין ניו־יאָרק פאַר די **100 דאָלאַר**, וואָס ער האָט געשיקט פאַר די אינסטיטוציעס בית־יתומים און מושב־זקנים.

א בעזונדערע דאַנקבאַרקייט פיהלען מיר צום **ראַדאָמער רעליעף** אין ניו־יאָרק, וואָס מיט זיין געדענקען תמיד אין די דערמאָנטע אינסטיטוציעס שטאַרקען זיי אונז אין אונזער ארבייט.

די פערוואַלטונג
פון בית־יתומים און מושב־זקנים אין ראַדאָם.

דאַנקזאַגונג:

מיר דריקען אויס א טיפען ד אַ נ ק דעם ראַדאָמער לאַנדסמאַן ה' **נתן קעסטענבערג** אין ניו־יאָרק פאַר זיין שפענדען 15 ד אָ ל אַ ר צו זיין זילבערנער החתונה – אויף א מאָהלצייט פאַר יתומים און זקנים.

מיר ווינשען אים ער זאָל דערלעבען צוזאַמען מיט זיין פ ר ו י צו פייערען די גאָלדענע החתונה.

די פערוואַלטונג
פון בית־יתומים און מושב־זקנים אין ראַדאָם.

Najlepsze, najmilsze i najtańsze
prezenty dla rodziny i przyjaciół
to

kuchenki, żelazka
grzejniki do rurek
poduszki i inne

Do nabycia na dogodnych warunkach w
Radomskim Towarzystwie Elektrycznym Sp.Akc. w Radomiu ul. Traugutta 53

BIURO SPRZEDAŻY

CEGŁY

Żeromskiego 7, tel. 25-95

z cegielń „Halina", „Cegła", „Żakowice" „Wośniki" i „Kaptur". Poleca sprzedaż cegły po cenach i warunkach przystępnych. Gwarancja terminowej dostawy każdej ilości.

אַ בשורה־טובה — אין די גרויסע היצען!

יעדער בעל־הבית'טע קאָן ביי זיך אין שטוב אויף א היימישען פּשוט'ען אופן צוגרייטען אַ געשמאקע אָבפרישענדע און געזונטע משקה פאר א שפּאָט ביליגען פרייז, קויפענדיג א פּעקעל קאָנצענטראַט «פּ י וו ק אָ ל» מיט'ן גלאָק

»Piwkol« z dzwonkiem

אויסאַרבייטונג פון דער פאַבריק »Jawa» z dzwonkiem אין ראַדאָם

גאַלוואַניזיר־אַנשטאַלט און מעכאַנישע שלייפעריי

נעמט אָן צו שלייפען פאָלגענדע מכשירים:

1) פריזירער־מכשירים: בזשיטוועס, שערלעך און האָר - מאַשינקעס.
2) מעסערס, שערן, מאַשין מעסערס און חלפים
3) אַלערליי דענטיסטישע און כירורגישע מכשירים.

צו ניקלען טיילען פון:

ראָווערען, אויטאָבוסען און דאָקטאָרסקע מכשירים.

צו זילבערן:

לעפל, גאָפל, מעסער, לייכטערס א. ד. גל.

צו פאַלירן:

פאַרשידענע מעטאַלן אויף הויכגלאַנץ.

סאָלידע בעהאַנדלונג
גאַראַנטיע אויף הונדערט פּראָצענט

י. שטשערבאַצקי זשעראָמסקיעגא 21

Université de Beauté Cédib

pudry Cédib
są nakazem współczesnej kosmetyki!

Nasz Instytut Kosmetyczny »Charme» Zeromskiego 25.

אורבאַניסטיק

די אורבאַניסטיק איז געווען היינטיגע וואָך טעטיג. עס זענען אומגעוואָרפען געוואָרען אַ גאַנצע רייהע פּאַרקאַנעס, וועלכע מ'האָט ערשט פאַראַיאָהרען אויפגעשטעלט, טאָקע ווייל די אורבאַניסטיק האָט אַזוי פערלאַנגט.

פאַראַיאָהרען האָט מען איינגעלייגט די אַלטע פּאַרקאַנעס און געהייסען אויפשטעלען נייע. מ'האָט דערביי אָנגעוויזען אַז די פּלויטן דאַרפען פערצוימט ווערען מיט שיטערע ברעטער, אַז מ'זאָל קענען אַרויסזעהן דעם אינוועניגסטען שמח פון הויף. די בעלי־בתים האָבען געהאַרכזאָם אויסגעפיהרט דעם בעפעהל און זיך געגני צוגעפּאַסט צו די אַנווייזונגען פון די שומרי־האורבאַניסטיק.

ס'איז קוים אוועק אַ יאָהר און די אורבאַניסטיק האָט איינגעפונען, אַז ס'טויג נישט אַזוי: מ'דאַרף אויך די נייע פּאַרקאַנעס אומוואַרפען און אויף זייער אָרט אויפשטעלען שאַטקעס פון דראָהט מיט אַ צעמענטענעם פונדאַמענט. ס'איז געוויס שענער אַזוי, אָבער פאַרוואָס האָט מען באַלד דאָס נישט געהייסען טהון און ממילא פערשפּאָרט איבעריגע אויסגאַבען פאַר די פאַראַיאָהריגע נייע פאַרקענעס? די קלענערע הויז־בעזיצער פיהלען אין אַזעלכע אורבאַניסטישע עקספּערימענטען, א גרויסע עוולה.

עס זענען אראָבגעריסען געוואָרען די פּאַרקענס פון סקלאַדעס פון ברעטער, פון האָלץ און פון קוילען. די אייגענטימער נעכטיגען שוין עטליכע נעכט אין די סקלאַדעס אונטער'ן פרייען הימעל, כדי אויסצוהיטען זייער ביסעל פערמעגען פון גניבות.

אינטערעסאַנט איז אגב דאָס, וואָס די פּאַרקאַנעס, וואָס געהערען צו דער שטאָט־פערוואַלטונג פאַלען נישט ארונטער אונטער דער אורבאַניסטיק. זיי ריהרט מען נישט און זיי שטעהען זיך רוהיג און פעסט אויף זייערע ערטער.

אָט למשל איז דער אַלטער גאָרטען ארומגעצוימט מיט אַנ'אַלטען פּאַרקאַן, וועלכער ענטשפּרעכט אפילו נישט דער פעראָרדנונג פון פאַראַיאָרן, בעת האַרט נעבען איהם אָרעם־ביי־אָרעם שטעהען יודישע פּאַרקאַנעס, וועלכע האָבען זיך שטרענג צוגעפּאַסט צו די אורבאַניסטישע פאָדערונגען דאָס פאָריגע יאָהר.

נאָך מעהר: די זעלבע פּאַרקענס זענען היינטיגע וואָך אומגעלעגט געוואָרען. אין דער צייט ווען דער גרויסער און לאַנגער פּאַרקאַן פון אַלטען גאָרטען איז געבליקען אונבעריהר־ט ווי געווען.

דאָס איז אפשר דערפאַר, ווייל דאָ דאַרף דער מאַגיסטראַט אויפשטעלען א נייעם פּאַרקאַן, וואָס שמעקט מיט א שעהן ביסל געלד.

ווי זאָגט א ווערטל: „רבי די קוה איז אייערע"...

• • •

אין צוזאַמענהאַנג מיט דער נייער פעראָרדנונג פון שאַטקעס־פערצוימונגען, איז אויפ'ן דאָזיגען מין געוואָרען א גרויסע נאָכפראַגע, אַזוי, אַז עס פעהלט אויס און די בראַנזשיסטען פערשפּעטיגען מיט די בעשטעלונגען.

• • •

ווי מיר הערען, איז פאַרהאַן א טענדענץ אַלע ברעטער־סקלאַדעס איבערצוטראָגען אין די פעריפעריעס, ד"ה אויסער דער שטאָדט, און אויך דאָרט זאָלען פעראָרדענט ווערען צו מאַכען פּאַרקאַנעס פון דראָטענע שאַטקעס.

אין צוזאַמענהאַנג דערמיט זאָל פאָרקומען א קאָנפערענץ פון ה' סטאַראָסטא מיט דער שטאָט־פערוואַלטונג, צו וועלכער ס'וועט אויך וואהרשיינליך צוגעלאָזט ווערען א פאָרשטעהער פון קליינהענדלער־פערבאַנד.

Kino ADRIA

Dziś i dni następnych
podwójny program:

1) sensacyjny film szpiegowski »Agentka H-21«
w rol. gl. Edvigo Feuillere kobieta szpieg
Erich Stroheim oficer niemiecki

2) wspaniały egzotyczny film p. t. „Piekło Sahary" w rol. gl. Albert Prejean, Pierre Renoir, Ketti Gallian
film dozwolony od lat 16 - tu

Wkrótce: FRANCJA CZUWA nad program aktualne dodatki

Kino ADRIA

שבת 1^{30} און 3^{30}
זונטאג 12 און 2

פריהמאַרגען - פילמען
»CHICAGO»
w rol. gl. Tyrone Power
Don Ameche, Alice Faye.
Nad program: Tygodnik P. A. T.
ceny miejsc od 25 gr. do 75 gr.
film dozwolony od lat 12

ŻĄDAJCIE TYLKO „RIKSZA" GUM..? JEDWABNE

TARYFA OGŁ.: Na 1-szej stronie mm 1 szp. 40 gr; w tekscie mm 1 szp. 60 gr; na ostatnie stron. mm 1 szp. 25 gr.

1-szai ostatnia strona liczą 10 szpalt

אַבאָנאָמענטס פּרייז: פאר א חודש אין פּוילען זלאָט אין פראַנקרייך, בעלגיען 4פראַנק אין אַנדערע לענדער 30סענט.

Redaktor CH.M. HERC — tel. 16 - 18 .טעל — Wydawnictwa „Radomer Kielcer Leben" Szwarlikowska 20